

Рассмотренные выше подходы к исчислению и факторному анализу показателей прибыли (рентабельности персонала), на наш взгляд, расширят и в определенной мере обогатят сложившуюся в теории и практике методiku анализа, что является немаловажным для финансово-аналитической оценки деятельности пред-приятий в условиях становления рыночной экономики.

1.Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 471 с.

2.Савицкая Г.В. Экономический анализ. – М.: Новое Знание, 2004. – 640 с.

3.Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Финансы предприятий. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 343 с.

Получено 25.04.2005

УДК 658.512.62.012.2

О.Г.ЗИМА

Харківський національний економічний університет

МІСЦЕ МОНІТОРИНГУ В КОН'ЮНКТУРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Визначається відмінність між моніторингом та кон'юнктурними дослідженнями. Доведено, що за допомогою кон'юнктурних досліджень можна визначати ситуації, пов'язані з попитом та пропозицією трудових ресурсів підприємств.

Починаючи з 60-х років ХХ ст., відповідно до рішення Комісії Європейського Союзу в країнах Західної Європи було розпочато гармонізовані кон'юнктурні обстеження підприємств. В Україні системою державної статистики регулярні кон'юнктурні обстеження ділової активності підприємств проводяться з 1997 р. Але ці обстеження не задовольняють їх потреби у якісній аналітичній інформації, яка містить окремі результати оперативного прогнозування соціально-економічних процесів. Організація такої роботи неможлива без створення системи кон'юнктурних досліджень соціально-економічних процесів, яка повинна базуватися на методиці статистичного моніторингу.

За свідченням фахівців зі статистики, зокрема М.В.Пугачової [12], потреба в статистичних даних, адекватних тим, що описують стан і проблеми перехідної економіки, постійно зростає. Процес їх збору та інтерпретації, завдяки якому підтверджуються або спростовуються теоретичні припущення про об'єкт розгляду, проводиться при організації будь-якого дослідження [11].

Як доводять В.А.Карпов і В.Р.Кучеренко [8] статистична наука в основному оперує кількісними характеристиками рівноважних динамічних процесів, але вже не спроможна виміряти динаміку нерівнова-

ги.

Дані статистичних досліджень є своєрідною інформаційною „сировиною”, яка необхідна для прийняття управлінських рішень, зокрема попиту та пропозиції трудових ресурсів підприємств. Для підвищення якості управлінських рішень на підприємствах необхідно використовувати дані моніторингових досліджень, наприклад, руху трудових ресурсів.

Метою даної статті є визначення місця моніторингу у кон'юнктурних дослідженнях трудових ресурсів підприємств.

Як було встановлено нами, моніторинг деякою мірою має споріднені властивості з кон'юнктурними дослідженнями. Для перевірки цієї гіпотези проведено аналіз їх властивостей.

В перекладі з англійської мови моніторинг – це спостереження. Група науковців [7] доводить таке найбільш повне визначення моніторингу – це процес поточного спостереження, контролю, оцінювання, аналізу і прогнозування ключових процесів у суспільстві на базі статистичних даних.

Першим етапом будь-якого дослідження є статистичне спостереження, а саме, збирання інформації.

Статистичне спостереження – це спланована, науково організована реєстрація масових даних про соціально-економічні явища та процеси [4]. Метою будь-якого спостереження є одержання даних, які є підставою для узагальненої характеристики стану та розвитку явища або процесу. Одним з видів статистичних спостережень є моніторинг – це спеціально організоване систематичне спостереження за станом певного становища об'єкту дослідження.

На відміну від „об'єктивної статистики”, яку звичайно збирають і публікують органи державної статистики, на думку М.В.Пугачової [12] має місце існування „суб'єктивної статистики”, тобто основних результатів кон'юнктурних досліджень, що містить інформацію про суб'єктивні оцінки та короткотермінові очікування, зокрема трудових ресурсів, що формуються на підприємствах.

Кон'юнктурні дослідження є невід'ємним елементом будь-якої господарської програми. Без них неможливо досягти успіху, тому що кон'юнктура визначає сукупність чинників і умов, що впливають на розвиток будь-якого процесу [8]. До методів кон'юнктурних досліджень належать економіко-статистичні та методи математичної статистики.

Для знаходження відмінностей між моніторинговими та кон'юнктурними дослідженнями розглянуто визначення цих понять (табл.1).

Таблиця 1 – Визначення, що характеризують поняття моніторингові та кон'юнктурні дослідження

| Джерело | Визначення моніторингу | Джерело | Визначення кон'юнктурних досліджень |
|---------|--|---------|--|
| [2] | Комплекс спостережень та досліджень, що визначають зміни в навколишньому середовищі, викликані діяльністю людини | [2] | Аналіз стану, який склався на ринку, визначення тенденцій до його змін, що дозволяють виробити найбільш оптимальну стратегію управління |
| [14] | Збір інформації, відомостей, систематичне зіставлення дійсного положення організації з бажаним | [8] | Оцінка та вивчення динамічних змін елементів будь-якого економічного процесу |
| [3, 10] | Безперервне спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату | [9] | Цілеспрямований безперервний збір та обробка інформації про стан господарства, аналіз і виявлення особливостей та тенденцій їх функціонування, прогнозування основних параметрів і висування альтернативи для прийняття рішень |

З табл.1 видно, що терміни „моніторинг” та „кон'юнктурні дослідження” мають спільне та відмінне значення.

Для визначення відмінностей між поняттями моніторинг та кон'юнктурні дослідження необхідно розглянути їх властивості (табл. 2).

Таблиця 2 – Властивості понять моніторинг та кон'юнктурні дослідження

| Властивості моніторингу | Властивості кон'юнктурних досліджень |
|--|---|
| <ul style="list-style-type: none"> – комплекс спостережень; – дослідження, які визначають зміни; – безперервне стеження; – збір інформації; – систематичне зіставлення дійсного стану організації з бажаним | <ul style="list-style-type: none"> – аналіз стану; – визначення тенденцій до зміни стану, що дозволяє виробляти оптимальну стратегію управління; – цілеспрямований збір і обробка інформації; – аналіз і виявлення особливостей та тенденцій їх функціонування, прогнозування основних параметрів; – виявлення перспектив розвитку |

З табл.2 видно, що поняття моніторинг та кон'юнктурні дослідження потребують більш чіткого визначення відмінностей, які наведено в табл. 3.

Таблиця 3 – Відмінності понять моніторинг та кон'юнктурні дослідження

| Загальні властивості | Відмінні властивості кон'юнктури |
|----------------------------------|---|
| Спостереження | Цільові спостереження |
| Збір інформації | Аналіз стану |
| Дійсний стан об'єкту дослідження | Виявлення особливостей і тенденції до зміни стану |

Як видно з табл. 3, кон'юнктурні дослідження є цільовими спостереженнями, які визначають стан і вивчають тенденції до зміни стану об'єкту дослідження, зокрема трудових ресурсів підприємств.

Аналізуючи різні підходи до визначення моніторингу, О.Авер'янова [1] доводить, що моніторинг розглядається як відстеження стану характеристик об'єкту з метою прогнозування їх розвитку, тобто виступає як діагностика. На відміну від моніторингу, як доводять В.А.Карпов та В.Р.Кучеренко [8], кон'юнктурні дослідження спроможні виміряти динаміку нерівноваги, охоплюють кількісні й якісні оцінки усіх динамічних змін на підприємстві. Кон'юнктурні дослідження вивчають сукупність факторів та їх параметрів, що характеризують об'єкт дослідження у визначений період часу, і здатні впливати на вирішення або розв'язання будь-якої справи чи питання [3, с.452].

З визначення поняття „кон'юнктура” нами доведено її ситуаційний характер, тобто кон'юнктура – це ситуація, пов'язана з попитом і пропозицією на окремі елементи підсистеми, що характеризуються сукупністю показників, які відображають поточний стан об'єкта дослідження [5]. На відміну від моніторингу кон'юнктурні дослідження аналізують сформовану ситуацію, в якій перебуває об'єкт дослідження та виявлення найближчих перспектив його розвитку. Залежно від цього необхідно враховувати розходження кон'юнктуротвірних показників і різноманітність підходів до визначення тенденцій динамічних коливань.

Будь-які кон'юнктурні дослідження підприємств орієнтовані на задоволення потреб не тільки державних органів, але і самих підприємств.

У зв'язку з метою даного аналізу спробуємо довести, що на основі проведення кон'юнктурних досліджень підприємств, на відміну від моніторингових досліджень, можна визначити ситуації, які пов'язані з попитом та пропозицією трудових ресурсів, що дозволить підприємствам виділити фактори впливу на ці ситуації.

Під час проведення оцінки стану кон'юнктурних досліджень трудових ресурсів на підприємствах Харківської області було встановлено, що Обласним центром зайнятості та Головним управлінням праці Харківської облдержадміністрації проводяться тільки щорічні моніторинги, які вивчають рух трудових ресурсів.

Статистичні дані моніторингових досліджень підприємств Обласним центром зайнятості дозволяють досліджувати зміни, що характеризують рух трудових ресурсів, починаючи з 1998 р. Результати аналітично-статистичного збірника формуються на основі форми звітності 2-ПН (працевлаштування населення), яка є одним з основних докумен-

тів відділу моніторингових досліджень Обласного центру зайнятості та має багато розділів. Підприємства щомісяця подають до центрів зайнятості звіти про наявність вільних робочих місць (вакантних посад) та потребу в працівниках (форма № 3-ПН) і регулярно, не пізніше як за 2 місяці до вивільнення, звіт про вивільнення працівників (форма № 4-ПН).

Починаючи з 2000 р., Харківським обласним управлінням праці та соціального захисту населення з пропозиції Міністерства праці і соціальної політики України виконується ініціативна робота з організації та проведення моніторингових досліджень провідних підприємств щодо їх перспектив розвитку, кваліфікаційного складу працівників, потреби в них та руху трудових ресурсів на рівні регіону. Такі моніторингові дослідження проводилися раз на рік і включали основні показники економічного розвитку та показники руху трудових ресурсів. Документи, на основі яких проводяться обстеження підприємств, розроблено Управлінням праці та соціального захисту населення Харківської облдержадміністрації. З 2003 р. кількість показників моніторингових досліджень скоротилася, залишивши лише показники, які характеризують рух трудових ресурсів на підприємстві (баланс), що не є позитивним і скорочує базу для подальшого переходу до кон'юнктурних досліджень.

Схему проведення моніторингових досліджень підприємств щодо їх перспектив розвитку та потреби в трудових ресурсів наведено на рисунку.

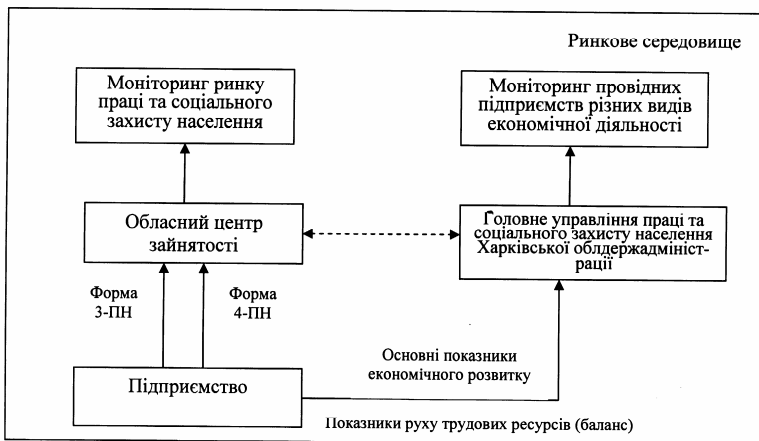


Схема проведення моніторингових досліджень підприємств

На рисунку видно, що за результатами моніторингових досліджень Обласний центр зайнятості випускає аналітично-статистичний збірник, а Головне управління праці Харківської облдержадміністрації на основі власного моніторингу розробляє територіальну та обласну програму зайнятості на рік.

Процедури систематичного збирання даних про важливі аспекти стану трудових ресурсів підприємств, що використовуються для обґрунтування змін їх попиту та пропозиції на регіональному рівні, не стосуються діяльності конкретних підприємств. Але ці дослідження не дозволяють дістати цілісну картину про ситуації, які пов'язані з попитом та пропозицією трудових ресурсів підприємств, тому що отримані дані моніторингових досліджень підприємств, що проводяться Обласним центром зайнятості та Головним управлінням праці Харківської облдержадміністрації, між собою не коригують і не співставляються. Тобто отримані результати моніторингу не мають зворотного зв'язку з підприємством, що утрудняє проведення аналізу ситуацій, пов'язаних з попитом та пропозицією трудових ресурсів на підприємстві. Використання зворотного зв'язку необхідно підприємству для відповідної реакції на зміни попиту та пропозиції трудових ресурсів на ринку праці. Реакція на зміни може охоплювати як кількісну, так і якісну оцінки трудових ресурсів, що проводяться вже за допомогою кон'юнктурних досліджень.

Потреби сучасних підприємств у точній, надійній та оперативній інформації істотно зросли. Тільки система кон'юнктурних досліджень дозволяє організувати моніторинг показників, що характеризують рух трудових ресурсів на підприємстві. За допомогою кон'юнктурних досліджень можливо отримувати інформацію про розвиток підприємства у даній економічній ситуації, також прогнозувати їх економічну поведінку. Кон'юнктурні дослідження можуть забезпечувати інформацією зі сфер економічної діяльності, які не охоплені кількісною (офіційною) статистикою [13].

Послідовність визначених дій і сукупність конкретних прийомів дослідження, які забезпечують аналіз сформованої ситуації на зовнішньому та внутрішньому ринках трудових ресурсів запропоновано В.А.Карповим і В.Р.Кучеренко [8] можна вважати методикою дослідження їх кон'юнктури.

Під час кон'юнктурних досліджень підприємства обстежують з різних аспектів їх діяльності та загальної ситуації, аналізують показники, спочатку поодиночі, потім встановлюють зв'язки між різними аспектами, що ними описуються для побудови послідовної картини ситуації та її майбутнього на найближчий період. Одним з аспектів діяльності

підприємства, який потребує постійних кон'юнктурних досліджень, є трудові ресурси, тобто попит на них та пропозицію на ринку.

При проведенні кон'юнктурних досліджень трудових ресурсів дані отримують в результаті вивчення конкретних ситуацій, пов'язаних з попитом та пропозицією трудових ресурсів підприємств на конкретні спеціальності. Цей процес повинен бути безперервним.

Дослідження ситуацій, пов'язаних з попитом та пропозицією трудових ресурсів на підприємстві, позитивно впливають на формування професійно-кваліфікаційного складу трудових ресурсів та збереження ефективно функціонуючих і створених робочих місць. Для проведення кон'юнктурних досліджень підприємств виникає необхідність врахування факторів впливу джерел залучення трудових ресурсів на забезпечення їх працівниками. Нами доведено [6], що підбір працівників із різних джерел трудових ресурсів має свої переваги та недоліки. Більшість підприємств поєднують внутрішні та зовнішні джерела залучення трудових ресурсів на вакансії. Однак, для сучасної економічної ситуації, підприємствам, які працюють у швидко змінному середовищі й умовах жорсткої конкуренції, рекомендується приділяти більше уваги зовнішнім джерелам, та, при цьому, розвивати внутрішні джерела. Навпаки, підприємствам, які працюють у менш змінних умовах, рекомендовано більше орієнтуватися на внутрішні джерела трудових ресурсів.

Для проведення кон'юнктурних досліджень на відміну від моніторингу є необхідність встановлення зворотного зв'язку з підприємствами, який дозволить підприємствам оцінити правильність обраного напрямку дій та відслідковувати рух до реалізації поставленої мети.

Зворотній зв'язок при проведенні досліджень – це інформація, яка отримується підприємством у ході проведення дослідження відносно одержаних результатів. За допомогою зворотного зв'язку здійснюється надходження даних до підприємства про те, що було у попередніх дослідженнях. Це дозволить підприємствам коригувати свої дії відносно ситуацій, пов'язаних з попитом та пропозицією трудових ресурсів.

Проведення кон'юнктурних досліджень трудових ресурсів підприємств допоможуть, аналізуючи виявлені ситуації, визначити фактори впливу на попит та пропозицію трудових ресурсів. За допомогою зміни цих факторів на підприємстві можна управляти ситуацією, пов'язаною з попитом та пропозицією трудових ресурсів.

Одержані результати щодо визначення місця моніторингу у кон'юнктурних дослідженнях трудових ресурсів дістане подальшого використання для побудови системи управління кон'юнктурою трудових ресурсів підприємств.

- 1.Аверьянова Е. Сущность образовательного мониторинга // Новый коллегіум. – 2004. – №4. – С.57-61.
- 2.Большой экономический словарь / Под ред. А.Н.Азрилияна. – 2-е изд. доп. и перераб. – М.: Ин-т новой экономики, 1997. – 864 с.
- 3.Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К., Ірпень: ВТФ „Перун”, 2003. – 1440 с.
- 4.Єріна А.М., Пальян З.О. Теорія статистики: Практикум. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2001. – 325 с.
- 5.Зима О. Г. Теоретичні основи визначення кон'юнктури // Економіка розвитку. – 2003. – № 3 (27). – С. 60- 64.
- 6.Зима О.Г. Оцінка впливу залучення трудових ресурсів – забезпечення їх якості // Економіка розвитку. – 2003. – № 4(28) – С. 78-81.
- 7.Карпов В, Пугачова М., Степанко В. Статистичний моніторинг соціально-економічних процесів як актуальне завдання державної статистики // Статистика України. – 2000. – № 2. – С. 33-40.
- 8.Карпов В.А., Кучеренко В.Р. Маркетинг: прогнозування кон'юнктури ринку. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2001. – 215 с.
- 9.Коломойцев В.Э. Универсальный словарь экономических терминов: инвестирование, конкуренция, менеджмент, маркетинг, предпринимательство. – К.: Молодь, 2002. – 415 с.
- 10.Немцова Н. Это модное словечко – «мониторинг» // Директор школы. – 1999. – № 7. – С. 29-31.
- 11.Ньюстром Дж. В., Дэвис К. Организационное поведение: Пер. с англ.; Под ред. Ю.Н.Каптуревского. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – 448 с.
- 12.Пугачова М. В. Основні аспекти взаємодії з респондентами та користувачами інформації кон'юнктурних обстежень // Статистика України. – 2003. – № 4. – С. 27-31.
- 13.Пугачова М. В. Основні методологічні засади порівняння показників кон'юнктурних обстежень промислових, будівельних та торговельних підприємств країн ЄС та України // Статистика України. – 2003. – № 2. – С. 18-29.
- 14.Російсько-український словник іншомовних слів / Уклад. Т.П.Мартиняк; За ред. проф. А.П.Ярещенка. – Харків: Прапор, 1999. – 392 с.

Отримано 15.04.2005

УДК 658.012.32

В.В.УШКАЛЬОВ

Харківський національний економічний університет

АНАЛІЗ МЕТОДІВ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ВИКОРИСТАНІ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Розглядаються можливості використання методів дослідження інтересів суб'єктів внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства як суб'єктивного чинника, що повинен враховуватися в процесі визначення стратегії та поведінки підприємства.

Сучасні умови, в яких функціонують та розвиваються вітчизняні підприємства, характеризуються невизначеністю та мінливістю зовнішнього середовища. Прояви активності суб'єктів зовнішнього середовища також впливають на посилення цієї невизначеності. В цих умо-